

Lucija Fosić

Zagreb

UDK 371.214:32](497.5)“1945/2008“

821.163.42.09 Truhelka, J.

Primljeno: 27. 3. 2017.

Prihvaćeno: 15. 12. 2017.

Stručni članak

STATUS DJELA JAGODE TRUHELKE U SOCIJALISTIČKOJ JUGOSLAVIJI

Sažetak

Polazišna je teza ovoga rada da je izbor tekstova na popisima školske lektire od druge polovine 20. stoljeća bio pod snažnim političkim utjecajem te su djela Jagode Truhelke zbog svojih kršćanskih i domoljubnih uvjerenja bila nepoćudna u kontekstu lektire u vrijeme Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Truhelka je isticala kršćanstvo i domoljublje kao etičku komponentu odgoja te se upravo zbog tih nastojanja nije uspjela afirmirati na popisima lektire koji se objavljuju unutar nastavnih planova i programa nakon sredine 20. stoljeća (koji su bili izvor proučavanja ovoga rada).

Truhelkina su djela odudarala od jugoslavenskih ideoloških vrijednosti, stoga se na lektirnim popisima pojavljuje tek 90-ih godina prošloga stoljeća, u vrijeme stvaranja neovisne Hrvatske, i to sa “Zlatnim dancima”, koji objedinjuju hrvatsko domoljublje i katoličke kršćanske vrijednosti.

Ključne riječi: *Truhelka, Jagoda
lektira, nastavni plan i program, nastava hrvatskog jezika*

Ovaj rad bavit će se djelima Jagode Truhelke i njihovom prisutnošću na popisima školske lektire. Polazišna je teza da je izbor tekstova na popisima školske lektire od druge polovine 20. stoljeća pod snažnim političkim utjecajem te su stoga Truhelkina djela zbog svojih kršćanskih i domoljubnih uvjerenja bila nepoćudna u kontekstu lektire u vrijeme Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ). Poznato je da je vlast u svojoj ideologiji bila ateistička (Akmadža, 2004, 7). Cilj je ovoga članka prikazati na temelju proučenih nastavnih planova i programa (NPP) (ne)pojavljivanje Truhelkinih djela u spomenutom vremenu, koje je povezano s temeljima njezina života i djela te popisima koji su bili pod utjecajem vladajućih.

Pojam lektire, domaće i školske, kao sastavni dio nastave materinskoga jezika kojim se učenici osposobljavaju za samostalno služenje knjigom radi samoobrazovanja i samoodgoja (*Enciklopedijski rječnik pedagogije*, 1963, 436), u nastavnom se procesu u Hrvatskoj sustavno potiče i tumači od sredine 50-ih godina (usp. Božičević, 1956). U tom se kontekstu lektira shvaća kao kulturna navika učenika, a to uključuje i svakidašnju potrebu čitanja časopisa, knjiga i novina. U tom se razdoblju preporučuje da učenici izrezuju književne objave i kritike, slike autora, ilustracije iz pojedinih djela, odlomke tekstova iz novina i stvaraju svoje brošure na principu vlastitih interesa. Uloga je nastavnika da djecu upute na djela za izvanškolsko čitanje kao i na to gdje će ih nabaviti, a mogu se poslužiti katalogima probranih djela, koji dakle postoje već 60-ih godina.

Nastava polovinom 20. stoljeća nije u svojem usmjerenju bila znatno drukčija od ove današnje, jer se u obje traži aktivno stvaralaštvo. “Za realiziranje tog ‘stvaralaštva’ u nastavi potrebna su različita didaktička sredstva, dobri udžbenici, što bogatija učenička lektira i drugi najsavremeniji tekstovi” (Božičević, 1956, 2). “No dok nemamo takve inače vrlo potrebne dječje lektire, dobro bi bilo da učitelji sami sebi pomognu na tom području. U dječjim književnim priložima, raznih novina (Vjesnik, Plavi vjesnik, Vjesnik u srijedu, Borba i dr.) nađe se i vrlo dobrih dječjih i drugih tekstova” (Božičević, 1956, 2). “Zato bi trebalo stalno izrezivati iz dnevne i periodične štampe svaki tekst i slikovni materijal, koji bi se moglo iskoristiti u nastavi” (Božičević, 1956, 2).

Vidimo da se polovinom 50-ih i početkom 60-ih godina počinje poticati i nastavnike i učenike na kreativan pristup lektiri, odnosno na samostalno bogaćenje fundusa književnih tekstova, pa makar pomažući se člancima iz dnevnih novina ili dječjih časopisa.

Samostalno čitanje beletrističkih tekstova sustavno počinje od I. razreda osnovne škole, piše Rosandić (1976, 100). Ističe da je pri lektiri nezanemariv sustav motivacije jer učenik osnovne škole još nije izgrađen čitatelj te tek treba razvijati njegovu kulturu čitanja, a metodom ankete najbolje se može istražiti njihov interes (Rosandić, 1976, 101).

Stjepko Težak piše da je jedan od osnovnih zadataka domaće učeničke lektire odgojiti budućega čitača ili stalnoga konzumenta literarno-umjetničke produkcije te je zbog toga izbor naslova neobično važan i složen problem (Težak, 1969, 461). “Sastavljači novijih nastavnih planova i programa nisu u program nastave hrvatsko-srpskog jezika unosili popis **obavezne** lektire što se pokazalo kao manjkavost te su nastavnici tražili pomoć pri izboru lektire” (Težak, 1969, 461-462). “Stoga je Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja SRH prošle godine izdao ‘Popis lektire za učenike osnovne škole’ koji su izradile prof. Neda Bendelja, Branka Furlan i Silva Pejnović”¹ (Težak, 1969, 462). Taj je popis sadržavao izbor od dvadesetak do četrdesetak djela za svaki razred, od koji je nastavnik trebao izabrati desetak, što mu je služilo kao sigurnija orijentacija pri izboru obaveznoga lektirnog djela. Možemo zaključiti da se sustavno s popisima obavezne lektire započinje negdje 1967./1968. godine.

1 Podcrtala L. F.

Jagoda Truhelka, autorica sklona isticanju religioznosti i domoljublja, izostajala je s popisa lektire za razliku od svojih suvremenika Ivane Brlić-Mažuranić i Vladimira Nazora, čije je slavenstvo u razdoblju obiju Jugoslavija bilo povoljna preporuka za službenu lektiru, posebice Nazorova visoka politička karijera (Crnković i Težak, 2002, 289). Tome u prilog govori njegovo pojavljivanje na popisu autora domaćega štiva od 50-ih² godina 20. stoljeća, a Truhelka se pojavljuje tek u vrijeme samostalne hrvatske države³. Djela Jagode Truhelke ideološki i vrijednosno odudaraju od ideoloških preferencija jugoslavenskoga društvenog sustava; u njezinim tekstovima vrijednosti koje oblikuju protagoniste i njihov život prepoznajemo kao hrvatsko domoljublje i katoličke kršćanske vrijednosti. “Tako ta djeca, glavni likovi, žive, rastu, razvijaju se i odgajaju u atmosferi kršćanske obiteljske stege i morala...” (Zalar, 1978, 23). U analiziranom razdoblju jedno od načela bila je odvojenost Crkve od države kao i Crkve od škole, stoga su Truhelkine likovi u suprotnosti s politikom izrazite odvojenosti.

Usto je zanimljivo što Pintarić (2009) navodi da je nakon 1945. Truhelka postala zaboravljeno-zabranjenom⁴ autoricom, a da se do 1945. čitala. Preporučivalo se čitanje djela i autora koji odgovaraju vjerskom, domoljubnom i državotvornom smjeru odgajanja ondašnjih politika⁵. “Djela koja su u određenom vremenu bila obilježena ‘nepoćudnim’ nisu imala prisluha u javnoj komunikaciji, poglavito ne u škole, u školske lektire, pa naraštaji đaka za te autore i njihova djela uopće nisu znali. Umjetnost riječi mjerila se iznad nje same, o njoj je odlučivala politika, a ne književna kritika. Primjera je, nažalost, otkad je umjetnosti (ne samo književnosti). Među njih ubrajamo i Jagodu Truhelku, zato što je isticala ono što naglašava i Crnković, domoljublje i vjeru, dakle ono što bijaše vodilja odreda svim hrvatskim književnicima, onima koji su svojim djelima, zapravo, gradili hrvatsku državnost” (Hranjec, 2003, 54).

U ovom radu navode se popisi preporučenih djela, ali i opisni prijedlozi u kojem smjeru, ovisno o političkim prilikama, učitelji trebaju poučavati djecu i s kojim to djelima: djelima koja govore u duhu vladajućih – a, kao što će biti vidljivo, to nisu djela Jagode Truhelke. Životne vrijednosti koje je stekla u mladosti unijela je u svoja djela, što je rezultiralo “ignoriranjem” tih djela na poslije navedenim popisima – zbog spomenutih ideoloških nepodudarnosti.

Otac joj je bio Čeh iz Zbraslava kod Praga, a majka Švabica iz donje Mađarske. Otac joj se tijekom studija sprijatelji s Hrvatima koji su ondje studirali i međusobno

2 Peti razred osmogodišnje škole i 1. razred gimnazije – obavezno domaće štivo: Anderson, Grimm, Ivana Brlić-Mažuranić, Tolstoj, Čapek, Puškin, Seliškar, Bevk, Jovan Jovanović Zmaj, Čopić, Nazor, Ewald, Lovrak (*Nastavni plan*, 1951, 16).

3 Pojavljuje se s djelom *Zlatni danci* za III. razred (*Nastavni plan*, 1991).

4 U nakladničkom nizu Biblioteka Vjeverica do 1990. objavljena su tri cenzurirana izdanja *Zlatnih danaka*: prvo 1969., zatim 1977., a posljednje 1981. godine (Katalog Knjižnica grada Zagreba). Stoga ne možemo ustvrditi da je ona bila zaboravljena.

5 *Nastavni plan i program za osnovne škole u NR Hrvatskoj* iz 1946. propisuje da se čita iz čitanki, omladinskih časopisa, knjiga, posebice onih vezanih za Narodnooslobodilačku borbu (NOB) i partizanski život. *Nastavni plan i program za osnovne škole u NR Hrvatskoj za školsku godinu 1947./48.* slijedi upute plana i programa iz 1946. godine: “Svaki učitelj treba da vodi naročitu brigu o čitanju dječje literature” (*Nastavni plan*, 1947, 20).

su naučili jezike. Poslije od svojih kolega dobiva poziv za rad u Hrvatskoj jer je učitelja u to vrijeme u Hrvatskoj bilo premalo. Otac joj provodi reforme u njemačkoj trivijalki u Tvrdi u Osijeku u pravcu pohrvaćivanja škola, a uz prešutnu pomoć biskupa Strossmayera, bez znanja vlasti. “To očevo nastojanje nije naišlo na prevelik otpor ni kod njemačkog građanstva u Tvrdavi, a čak ni kod časničkih obitelji i vlastele, koji – makar većinom ne-Hrvati – odobriše odmah očevu metodu koja nije ni u čemu krnjila propisanu naučnu osnovu, jedino je teretila samog učitelja kad je sveukupno nastavno građivo tumačio po dva i više puta: jednom hrvatski, a onda njemački, ili obratno” (Truhelka, 1970, 55). Odgajana u zanosu hrvatstva koji su na nju prenijeli tako reći roditelji stranci, nije se zalagala za sveslavenstvo, nego je napose isticala nacionalnu osviještenost, ali upravo zbog tih nastojanja nije se uspjela afirmirati na popisima lektire koji se objavljuju unutar NPP-ova u drugoj polovini 20. stoljeća.

Proučavajući smjernice za nastavu hrvatskoga jezika koje se pojavljuju unutar NPP-ova 20. stoljeća, bilo zasebno bilo unutar časopisa poput *Vjesnika* i *Glasila Ministarstva za prosvjetu*, zanimljivo je kako su se tekstovi birali u okviru političkoga ozračja – temelj odabira bila je reklama vlasti. Primjerice, smjernice iz 1943. (*Nastavna osnova za obće pučke škole, seoske i gradske produžne pučke škole*) preporučuju čitanje dječjih časopisa i knjiga pisanih u hrvatskom ustaškom duhu; u izboru tekstova iz 1972. stoji: “Tekstovi iz dječje književnosti s tematikom kolektivne akcije, drugarstva i sl. i tekstovi o malim borcima u NOB” (*Naša osnovna škola*, 1972, 41). Prve indicije o popisu lektire pojavljuju se 1950. u *Nastavnom planu i programu za osmogodišnje škole i niže razrede gimnazije, osnovne škole i produžene tečajeve*, gdje se spominje domaća lektira (početak proučavanja u ovom radu je NPP iz 1926.⁶, slijedi ga NPP iz 1943.⁷ te NPP-ovi redom do 2006., ali se do 1950. ne spominje termin “domaća lektira”).

6 *Nastavni program za I., II., III. i IV. razred osnovnih škola Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* iz 1926. ne donosi popis djela koja se čitaju unutar i izvan škole.

7 *Nastavna osnova za obće pučke škole, seoske i gradske produžne pučke škole* iz 1943., u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (NDH), propisuje “smjernice nastave u obćoj pučkoj školi”: “1. domoljubno i društveno odgajanje po načelima Hrvatskog ustaškog pokreta; 2. vjersko i čudoredno odgajanje; 3. obrazovanje i spremanje za život prema prilikama i potrebama zavičaja, domovine i države; 4. razvijanje i jačanje hrvatske državljanske svijesti” (*Nastavna osnova*, 1943, 5). “Ove smjernice jasno pokazuju pravac naše nove škole. Ona nije samo pučka, nego i hrvatska i ustaška” (*Nastavna osnova*, 1943, 5). Za II., III. i IV. razred propisuje se pak čitanje dječjih časopisa, za škole koje su u povoljnijim prilikama i knjiga koje su pisane u hrvatskom ustaškom duhu. U kratkim uputama stoji i da čitav rad treba prožeti hrvatskim, ustaškim i vjerskim duhom (*Nastavna osnova*, 1943, 10). Cilj smjernica za seoske produžne pučke škole u NDH upoznavanje je biografija najpoznatijih hrvatskih književnika na temelju štiva i njihovih radova, među kojima se na popisu za I. razred ističu Šenoa, Gjalski, Kranjčević, Arnold, Harambašić, Mulabdić, Nazor, Budak, Nametak, Košutić i dr. Za gradske produžne pučke škole u uputi stoji da je potrebno što više čitati, a ti primjeri neka budu rodoljubnoga i odgojnoga sadržaja (*Nastavna osnova*, 1943, 48). Nadalje stoji i da škola po načelima Hrvatskoga ustaškog pokreta treba čovjeka odgojiti za domovinu i državu Hrvatsku, domovina treba postati najsvetiji pojam svakoga Hrvata, ona treba postati ideal (*Nastavna osnova*, 1943, 65). U *Obćim uputama* za nastavni rad prema novoj nastavnoj osnovi stoji: “Nadalje u jezičnoj, a i u cjelokupnoj nastavi obće pučke škole propisana je pored čitanke i upotreba dječjih časopisa i knjiga. To je vrlo važan i koristan propis zbog stvaranja kasnijeg zanimanja za liepu knjigu i književno stvaranje. Zato treba djecu što prije priučiti na čitanje ‘Smilja’, ‘Ustaške uzdanice’, ‘Anđela čuvara’ i drugih dječjih listova, a i na čitanje dječjih knjiga, ali pomno izabranih prema psihološkom razvoju malih čitača” (*Nastavna osnova*, 1943, 75).

U tekstu Marijane Hameršak također stoji da se formalni popisi lektire pojavljuju tek od druge polovine 20. stoljeća, pa čak i kasnije (Hameršak, 2006, 99). Nakon 1950. pa do 1972.⁸ popisi lektire pojavljuju se nekontinuirano⁹ – slijedi niz godina bez ikakvih primjeraka reprezentativnih djela, spominje se samo poticanje djece na samostalno i tiho čitanje, a pri izboru djela pomaže im učitelj.

Hameršak (2006, 98) piše da je lektira krajem 19. stoljeća bila definirana kao samostalno čitanje književnih djela kod kuće te rezervirana isključivo za više i neobavezne nastavne razrede. Jedan od razloga izostanka popisa lektire za osnovno obrazovanje do polovine 20. stoljeća jest neispunjavanje “nakladničkih i knjižničarskih preduvjeta” (Hameršak, 2006, 98). Čitanje osim iz čitanke počinje se preporučivati od sredine 19. stoljeća, kada se, možemo zaključiti, tek djelomice dala sloboda djeci da ovisno o mogućnosti imaju pravo na vlastiti izbor slobodnoga štiva. Tek stoljeće poslije u NPP-ovima kontinuirano se propisuje lektira točno određenih naslova (od 1972.) (Hameršak, 2006, 99).

No već je NPP iz 1927. polaznicima I. razreda pučke škole predlagao čitanje “iz đačkih listova i drugih podesnih knjižica”, a polaznicima IV. razreda “knjige i listove”, osobito “zbirke narodnih pjesama, pripoviedaka i poslovice” – nije jasno je li se to predlagalo za čitanje kod kuće ili u školi, pa to treba uzeti sa zadržkom kao pokušaj institucionalizacije osnovnoškolske lektire (Hameršak, 2006, 100).

Nastavni plan i program iz 1950. za više razrede osnovne škole propisuje školsko čitanje i domaću lektiru. Za V. razred osnovne škole piše da karakter i značenje rada treba izvesti iz tekstova pročitanih u školi ili kao domaća lektira¹⁰. Slijede ga NPP-ovi iz 1951.¹¹ i 1954.¹², a potom NPP-ovi iz 1958. i 1964. ne donose popise ni za čitanje u školi ni izvan škole sve do 1972., od kada se kontinuirano pojavljuju. Hameršak piše da je nastavni program hrvatskoga ili srpskoga jezika iz 1954. predvidio čitanje kod kuće za VI. i V. razred (Hameršak, 2006, 100) te da se do 1954. lektirno čitanje spominje samo kao uvjetno, i to 1927. i 1954. godine (Hameršak, 2006, 100).

Planom iz 1972. lektira se pojavljuje kao neizostavna, ali ne i nepromijenjena – sve do tada popisi lektire pojavljivali su se i nestajali (Hameršak, 2006, 102). U popise od 1991. do 1993. prvi su put uključena djela s kršćanskom motivikom, a prvi su put izostala djela sadržajno usmjerena na partizansku i socijalističku svakodnevicu (Hameršak, 2006, 104-105).

8 Godina 1972. donosi cjelovite popise lektire od I. do VIII. razreda osnovne škole u brošuri *Naša osnovna škola*. Prednost imaju djela s tematikom NOB-a.

9 Planovi i programi iz 1958. i 1964. ne sadržavaju nikakve popise, tj. predloške ni za školsko ni za samostalno čitanje.

10 Navode se Dositej Obradović, Vuk Karadžić, August Šenoa, Vjenceslav Novak i Branko Ćopić (*Nastavni plan*, 1950a, 15). Domaća lektira (V. razred): “Narodne pjesme, narodne pripovijetke; Ćopić: Armija odbrana tvoja, Priče partizanke, Bojna lira pionira; Dositej Obradović: Basne; Defoe: Robinson; Gajdar: Timur i njegova četa; Hugo: Gavroche; Izabrane bajke ostalih naroda; Zmaj: Odabrane dječje pjesme; Kononov: Priče o Lenjinu; Lovrak: Družba Pere Kvržice; Puškin: O ribaru i ribici; Tolstoj: Zlatni ključić; Voranc: Đurđice; Mato Orešković: Autobiografija” (*Nastavni plan*, 1950a, 16).

11 *Nastavni plan*, 1951. Popis domaćega štiva na kojem su Ivana Brlić-Mažuranić, Vladimir Nazor, Mato Lovrak, Ivo Andrić...

12 Plan i program iz 1954. također preporučuje prije navedene autore.

Popisi lektire za osnovnu školu trideset se godina kontinuirano objavljuju, a previše su se puta izmijenili – okupili su gotovo 500 različitih naslova, od kojih su tek 22 zajednička svim objavljenim popisima (Hameršak, 2006, 97).

Pretpostavili smo da je glavni razlog Truhelkina izostavljanja s lektirnih popisa njezino pisanje u vjerskom i domoljubnom ozračju, a da bismo to potvrdili, navest ćemo neke primjere iz njezinih djela kao i stajališta drugih autora. U svim djelima Jagode Truhelke prisutna je kršćanska vjera, premda nekad nije glavni motiv. Autorica svoj život temelji na vjeri i bogobožnosti, tako reći katoličkim načelima, što onda unosi u svoja djela. Stjepan Hranjec (2003, 54) također napominje da se u Truhelkinjoj obitelji, u kojoj je otac bio crkveni orguljaš, živjelo po kršćanskim načelima, a uvečer se čitalo iz Biblije. “Kršćanskim će duhom biti, jasno, natopljena i njezina djela, Truhelka naprosto premješta obiteljska kršćanskoodgojna načela u književna poetizirajući ih: svake večeri obitelj moli i čita biblijsko štivo...” (Hranjec, 2004, 19). O tome svjedoči i opis učiteljčine sobe u romanu *Tugomila*,¹³ gdje je njezina soba ukrašena slikama Blažene Djevice Marije. Bogobožnost, poniznost, dobrotu i suosjećanje navodi Ana Pintarić kao modele odgoja u tetralogiji *Zlatni danci* na temelju biblijskih prispodoba (Pintarić, 2009, 65-85). Truhelka u svojim djelima opisuje najvažnije kršćanske blagdane poput Badnjaka i Božića, Uskrsa, zatim hodočašće u Aljmaš, priče iz Biblije (prorok Elija...), a znamo da se u vrijeme Jugoslavije čak i na Božić išlo u školu: “S obzirom na to da je crkva u Jugoslaviji odvojena od države tradicionalni praznici više ili manje vjerskog prizvuka, poput Uskrsa, Božića ili Svih svetih, sve do nedavna nisu bili neradni dani” (Rihtman-Auguštin, 1990, 25-26). “Prema Ustavu SFRJ ‘ispovijedanje vjere je slobodno i privatna je stvar čovjeka’. Razumljivo je da su zakonski tekstovi koji reguliraju rad osnovnih škola i odnose u školi usklađeni s Ustavom da oni nijednom svojom odredbom ne osporavaju pravo na slobodno vjersko uvjerenje građana angažiranih u procesu odgoja i obrazovanja: nastavnika i učenika. (...) Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica daje građanima pravo na sudjelovanje u vjerskoj nastavi (katehizaciji), koja se može slobodno obavljati u crkvama i drugim prostorijama što ih za tu svrhu odrede vjerske zajednice. (...) Učenici redovnih škola ne mogu polaziti vjersku nastavu u vrijeme kada su obavezni da budu u školi”¹⁴ (Zadrović, 1968, 2-3). Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica isticao je slobodu vjeroispovijedi, ali i izrazitu odvojenost Crkve od države kao i škole od Crkve, što je vidljivo iz citata. Navedena se sloboda u praksi rijetko poštovala (Akmadža, 2004, 123).

Kada je 1918. Hrvatska proglašena slobodnom od Habsburške Monarhije, Truhelka je odahnula od olakšanja ne sluteći kakve nedaće još čekaju Hrvatsku, kako piše u svojoj *Autobiografiji* (Truhelka, 1970), jer je odmalena iščekivala slobodnu Hrvatsku. Svoju ljubav prema domovini opisuje sljedećim riječima: “Moj je otac – premda rođen Čeh – svoju djecu odgojio dobrim Hrvatima, on nas je naučio, da žarko

13 Truhelka svojim početničkim djelom *Tugomila*, kako pišu Crnković i Težak (2002, 290-291), plaća danak svojoj lektiri i dotadašnjoj tradiciji hrvatske dječje književnosti, jer *Tugomila* je pripovijetka ni izvorna, ni umjetnička, ni dječja – ona jedino označava početak Truhelkina pisanja za djecu i ono čega se spisateljica oslobodila stvarajući posljednje svoja vrijedna djela.

14 Podcrtala L. F.

ljubimo svoju domovinu, gdje smo ugledali svjetlo božje, i ja ću ma živjela u kakvim god prilikama – vazda s ponosom i glasno priznavati, da sam Hrvatica. I ako želim da budem pjevačica to je samo zato, da time proslavim i Hrvatsku” (Truhelka, 1896, 98).

Truhelkini *Zlatni danci* pisani su autobiografskim diskursom.¹⁵ U svojoj je *Autobiografiji* pisala o “usađenosti” domoljubnih i kršćanskih vrijednosti od djetinjstva, a sve to vidljivo je u *Zlatnim dancima* (počevši od glavnoga lika Anice do čitave Aničine obitelji, koja je njezina vlastita). “Možemo zaključiti da je autobiografski pristup Jagode Truhelke, premda prvi u nizu onih koji predstavljaju autobiografski diskurs u hrvatskoj dječjoj prozi, zapravo prilično netipičan i zanimljiv...” (Kos-Lajtman, 2011, 133).

Truhelka u svoj opus unosi povijesne likove poput kralja Zvonimira, rodoljubne pjesnike: “Učite, radite, ljubite sve što je naše. Imamo svoga Gundulića, koji je još pred toliko godina iskitio našu knjigu, pa imamo Mažuranića i Preradovića. A imamo ih još. Zahvalimo ih, prigrlimo ih da sve jače uzljubimo svoj narod i zemlju svoju...” (Truhelka, 1995, 80); zatim povijesne bitke kao elementarne igre djece među gradskim zidinama (“Nikola Zrinski i opsada Sigeta”); opise najvećih kršćanskih blagdana poput Uskrsa i Božića, Badnjaka, stihove božićnih narodnih pjesama (npr. *Narodil nam se*), hodočašća u Aljmaš; prisjeća se i često parafrazira riječi svojega katehete, učiteljice Magdičke (*Tugomila*, 1894.) koja se moli ujutro i navečer, učiteljčine sobe ukrašene svetim slikama (*Tugomila*, 1894.), “svetačke slike na zidu” (Truhelka, 2004, 83); tu su i kršćanski tradicijski pozdravi “Hvaljen Isus” i “Amen navijek” (Truhelka, 1995, 190); biblijske prispodobe o Izaku i Abrahamu, o Josipu i njegovoj braći: “Pripovijetku *Bogorodičine trešnje* Jagoda Truhelka temelji na prispodobi Bog kuša Abrahama...” (Pintarić, 2009, 69), “O proroku Eliji” (Truhelka, 1928, 46). O nekim od tih elemenata pisala je i Katarina Ivon navodeći ih kao primjere kroatocentričnoga kulturnog imaginarija (Ivon, 2015). Truhelka uspostavlja vezu s biblijskim prispodobama koje funkcioniraju kao literarni udžbenik etike (dječje se pogreške i moralno neodgovarajući postupci kažnjavaju, među ostalim, i pripovijedanjem biblijskih parabola koje se mogu povezati s dječjim ponašanjem i čiji je zadatak da dijete potaknu na razmišljanje o vlastitim postupcima i njihovo korigiranje u skladu sa zahtjevima odraslih), piše Zima (2011, 54). Ana Pintarić ističe da se Truhelkina obitelj uvečer okupljala na kućnoj katehezi gdje su se djeci, osim primjerom, prepričavale poučne priče i čitalo iz Biblije, što je Truhelka u sebi nosila cijeli život (Pintarić, 2009, 65-85).

Crnković i Težak još ističu da su Truhelku u nepovoljnom vremenu potiskivali iz školske lektire jer se u njezinu opusu jasno odražava hrvatstvo i katoličanstvo, a oni koji su ju htjeli sačuvati za nove naraštaje morali su dokazivati da su njezini dječji

15 “S druge strane, razvojem teorijskog promišljanja o autobiografiji, pokazalo se da je riječ o diskursu koji sam po sebi plijeni zanimljivošću problemskih pitanja i tema koje se nužno uz njega vezuju: individualno iskustvo, unutrašnji život pojedinca, osobni identitet, odnos osobne i društvene povijesti, svakodnevnica, kao i niz drugih” (Kos-Lajtman, 2011, 26). “Premda autobiografski tekstovi dolaze u različitim oblicima (...), ostvaruju se u različitim varijantama iskazivanja (...) te su potaknuti različitim razlozima nastanka, pod sintagmom *autobiografski diskurs* najčešće se misli na one tekstove u kojima pripovjedači oblikuju pripovjedne verzije o sebi i drugima, propitujući elemente svog života i svijeta u kojem žive” (Kos-Lajtman, 2011, 27).

likovi unatoč starinskom okviru snažno ocrtani, da se u njima mogu prepoznati prošla, sadašnja i buduća istinska djeca (Crnković i Težak, 2002, 275).

Shodno njezinu životu i tematici djela, razumljivo je zaobilaženje njezina stvaralaštva, koje je bilo u suprotnosti sa socijalističkom Jugoslavijom. Naime, zadaci nastave materinskoga jezika bili su “razvijanje ljubavi i odanosti prema domovini i njenim narodima¹⁶” (*Nastavni plan*, 1946a, 36-37), a predmet zadaća pismenih radova trebao je biti u što bližoj vezi sa životnom stvarnošću i građom iz pojedinih predmeta, nastavnici su trebali zadavati teme iz područja ljudske zajednice, iz područja rada i stvaranja, o bratstvu među slavenskim narodima, o borbi za slobodu naših naroda i sl. (*Nastavni plan*, 1946a, 36-37). Zadatak nastave materinskoga jezika 1950. bio je “da kod njih razvija jugoslavenski socijalistički patriotizam, svijest o dužnostima prema domovini i narodu i oduševljenje za rad na socijalističkoj izgradnji¹⁷, a mržnju prema neprijateljima naše domovine i rušiteljima mira u svijetu” (*Nastavni plan*, 1946a, 26). S druge strane, Truhelka je zagovarala hrvatstvo i kršćanske vrijednosti, koje u nastavnim planovima i programima socijalističke Jugoslavije nisu bile zastupljene. Dakle, vidljivo je da su zadaće iz materinskoga jezika bile suprotne od onih odgojnih komponenti koje Truhelka ističe svojim radom.

Zaključak

Zanimljivo je da se Jagoda Truhelka na lektirnim popisima pojavljuje tek 90-ih¹⁸ godina prošloga stoljeća, u vrijeme stvaranja neovisne Hrvatske. Isto je i s njezinom prisutnošću u osnovnoškolskim udžbenicima. U analiziranim udžbenicima od 1970. do

16 Podcrtala L. F.

17 Podcrtala L. F.

18 *Plan i program odgoja i osnovnog obrazovanja* (od 1982. do 1990. godine). Za lektiru stoji: “Nastavnik može, prema svom izboru i ovisno o sredini u kojoj škola radi, u domaću lektiru uvrstiti i druga djela, osobito vrijedna novoobjavljena djela značajne književne vrijednosti koja su primjerena receptivnim mogućnostima učenika” (*Plan i program*, 1982 – 1990, 36). Tek u *Izbornom programu za VII. razred pod podnaslovom “Drama” stoji ime Jagode Truhelke i njezina djela Lopov* (*Plan i program*, 1982 – 1990, 82)! – U NPP-u iz 1991. godine za III. razred na popisu lektire nalazi se ime Jagode Truhelke i njezino djelo *Zlatni danci* (*Nastavni plan*, 1991, 21). – U Okvirnom planu i programu iz 1995. Jagoda Truhelka sa *Zlatnim dancima* na popisu je za IV. razred (Okvirni nastavni plan, 1995, 16). Za V. razred na popisu “Prijedloga književnih djela” je Jagoda Truhelka, odnosno ulomci iz njezine *Autobiografije*. Taj “Prijedlog književnih djela” daje popis tekstova koji bi mogli ući u buduće čitanke. Riječ je o prijedlogu, a ne o obvezatnom izboru (Okvirni nastavni plan, 1995, 70). – Nastavni plan iz 1999. propisuje Jagodu Truhelku u IV. razredu sa spomenutim djelom (Nastavni plan, 1999, 33) i za V. razred kao prijedlog književnih djela ulomke iz *Autobiografije* (Nastavni plan, 1999, 35). – Godine 2006. u nastavnom planu Jagoda Truhelka nalazi se na 12. mjestu od ukupno 25 propisanih lektira za četvrti razred. Prve dvije lektire s popisa su obavezne, a učitelj ih po izboru izabire još sedam (*Nastavni plan*, 2006, 34). – U nastavnom programu iz 1997./1998. nalazi se na popisu lektire za IV. razred (Nastavni program, 1997a, 7). U nastavnom programu za pripadnike srpske nacionalne manjine na popisu za IV. razred osnovne škole pod “Domaćom lektirnom” nalazi se Jagoda Truhelka (*Zlatni danci*) (Nastavni program, 1997b, 9). Isti je slučaj i unutar nastavnoga programa za pripadnike nacionalnih manjina ili etničke zajednice u Republici Hrvatskoj (Nastavni program, 1997c). – U *Vjesniku* se navodi Odluka o didaktičkim odrednicama za lektirnu knjigu i o popisu lektire za osnovnu i srednje škole za školsku godinu 1998./99., u kojoj je Jagoda Truhelka s djelom *Zlatni danci* također predviđena za IV. razred (Odluka, 1998, 19).

1989. prisutna je s deset tekstova, a od 1990. do 2008. s 53 teksta, što je vidljivi porast njezine prisutnosti u udžbenicima, a najviše je zastupljena s autobiografskim pričama iz *Zlatnih danaka*, analizirala je Valentina Majdenić (2013, 129). Tekstovi stari i do stoljeće postaju shvaćeni i razumljivi tek u vrijeme oslobođenja hrvatskoga naroda. Truhelka zastupa nacionalnu osviještenost¹⁹, potiče na očuvanje hrvatske vjere preko romana i pripovijedaka u kojima su prisutni kršćanski elementi. Ona u svojim djelima ostvaruje intertekstualne veze s Biblijom, a posebice u trilogiji/tetralogiji: “Temeljna je lektira, svakako, već spomenuta Biblija, i to književni jednako kao i religijski sloj” (Zima, 2011, 55). “– Pričajte im iz Biblije, što god hoćete, ali ostavite se proricanja i gatanja, jer su to sve gluposti i besmislice” (Truhelka, 1995, 222). Kao što smo rekli, Truhelka je ideološki odudarala od jugoslavenskih vrijednosti, stoga je dugi niz godina izostajala s popisa lektire. Zato je zanimljivo da se danas na popisu lektire za IV. razred osnovne škole nalazi baš njezino djelo *Zlatni danci*, koje objedinjuje i cijeni riječi svojega katehete, riječi oca pri večernjem obiteljskom okupljanju, poštovanje vjerskih, kršćanskih običaja, rodoljubnih autora, naše domovine te “kršćanskoga moralnog nauka kao temelja ponašanja i svih međuljudskih odnosa” (Zima, 2011, 53).

IZVORI I LITERATURA

1. Akmadža, M. (2004). *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945. – 1966.* Rijeka: Otokar Keršovani.
2. Božičević, M. (1956). Sami udžbenici nisu dovoljni. *Školske novine*, 7 (32), str. 2.
3. Crnković, M. i Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti (od početaka do 1955. godine)*. Zagreb: Znanje.
4. *Enciklopedijski rječnik pedagogije* (1963). Natuknica: Lektira. Zagreb: Matica hrvatska.
5. Fosić, L. (2015). *Književno stvaralaštvo Jagode Truhelke*. Zagreb: Diplomski rad na Hrvatskim studijima.
6. Hameršak, M. (2006). Osnovnoškolska lektira između kanona i popisa, institucija i ideologija. *Narodna umjetnost*, 43 (2), str. 95-113.
7. Hranjec, S. (2003). *Kršćanska izvorišta dječje književnosti*. Zagreb: Alfa.
8. Hranjec, S. (2004). *Dječji hrvatski klasici*. Zagreb: Školska knjiga.
9. Ivon, K. (2015). Zlatni danci Jagode Truhelke – primjer kroatocentričnoga kulturnoga imaginarija. *Libri & Liberi*, 4 (1), str. 11-26.
10. Jindra, R. (1982). *Jagoda Truhelka : pedagoški i društveni rad (1864-1957)*. Zagreb: Školske novine.
11. Katalog Knjižnica grada Zagreba. Dostupno na: <http://katalog.kgz.hr> [15. 10. 2016.].
12. Kos-Lajtman, A. (2011). *Autobiografski diskurs djetinjstva*. Zagreb: Naklada Ljevak.
13. Majdenić, V. (2013). *Regionalni tekst dječje književnosti*. Zagreb: Naklada Ljevak.
14. Pintarić, A. (2009). *Biblija i književnost – interpretacije*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozofski fakultet – Matica hrvatska, Ogranak Osijek.

19 “Već kao mlada učiteljica, napisala je opširnu raspravu ‘Hrvatski materinji jezik u domu i školi’ u kojoj se neobično snažno odražava ljubav prema hrvatskom jeziku, a preko njega i kulturnog bogatstva naroda. Jasno manifestira ideje ilirizma, koje su u vrijeme Khuenove madžarizacije još uvijek bile nužne” (Jindra, 1982, 88).

15. Rihtman-Auguštin, D. (1990). Metamorfoza socijalističkih praznika. *Narodna umjetnost*, 27 (1), str. 21-32.
16. Rosandić, D. (1976). *Književnost u osnovnoj školi*. Zagreb: Školska knjiga.
17. Težak, S. (1969). Izbor književne lektire u osnovnoj školi. *Pedagoški rad*, 24 (9-10), str. 461-472.
18. Truhelka, J. (1896). *Naša djeca (Pripovijetka za mlade djevojke)*. Zagreb: Dionička tiskara.
19. Truhelka, J. (1928). Đorđo drvosječa. *Omladina*, 12 (3, 4, 6, 8, 9, 10).
20. Truhelka, J. (1970). *Autobiografija – Iz prošlih dana*. Ur. Car-Matutinović, Lj. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 107. Zagreb: Zora – Matica hrvatska.
21. Truhelka, J. (1995). *Zlatni danci*. Zagreb: Znanje.
22. Truhelka, J. (2004). *Zlatko*. Zagreb: HKD sv. Jeronima.
23. Zadrović, A. (1968). Škola i religija. *Pogledi i iskustva u reformi školstva*, 13 (1), str. 1-12.
24. Zalar, I. (1978). *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
25. Zima, D. (2011). *Kraći ljudi*. Zagreb: Školska knjiga.

NASTAVNI PLANOVI (kronološki)

1. *Nastavni program za I., II., III. i IV. razred osnovnih škola Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* (1926). Beograd: Državna štamparija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.
2. *Nastavna osnova za obće pučke škole, seoske i gradske produžne pučke škole* (1943). Zagreb: Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare.
3. *Nastavni plan i program za osnovne škole u Narodnoj Republici Hrvatskoj* (1946a). Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske.
4. *Nastavni plan i program za osnovnu školu u Narodnoj Republici Hrvatskoj* (1946b). *Narodna prosvjeta : organ Ministarstva prosvjete Federalne Hrvatske*, 2 (1-2), str. 36-48.
5. *Nastavni plan i program za osnovne škole u Narodnoj Republici Hrvatskoj za školsku godinu 1947./48.* (1947). Zagreb: Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske.
6. *Nastavni plan i program za osnovne škole* (1948). Zagreb: Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske.
7. *Nastavni plan i program za osmogodišnje škole i niže razrede gimnazije, osnovne škole i produžene tečajeve* (1950a). Zagreb: Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske.
8. *Nacrt nastavnog plana i programa za škole osmogodišnjeg obaveznog školovanja* (1950b). *Prosvjetni vjesnik*, 3 (3), str. 26-52.
9. *Nastavni plan i program za osmogodišnje škole i niže razrede gimnazije* (1951). Zagreb: Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske.
10. *Nastavni plan i program za narodne četverogodišnje i šestogodišnje škole i niže razrede osmogodišnjih škola* (1954). Zagreb: Školske novine.
11. *Osnovna škola : programatska struktura* (1958). Zagreb: Školske novine.
12. *Osnovna škola : programatska struktura* (1964). Zagreb: Školske novine.
13. *Naša osnovna škola* (1972). Zagreb: Zavod za unapređivanje osnovnog obrazovanja.
14. *Plan i program odgoja i osnovnog obrazovanja* (1982 – 1990). Zagreb: Školske novine.
15. *Nastavni plan i program za osnovne škole u Republici Hrvatskoj* (1991). Zagreb: Zavod za školstvo Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske.
16. *Okvirni nastavni plan i program za osnovne škole u Republici Hrvatskoj* (1995). *Glasnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske* (posebno izdanje, br. 1).
17. *Nastavni program hrvatskog jezika u osnovnim školama* (1997a). *Vjesnik Ministarstva prosvjete i športa*, 1 (3).

18. Nastavni program hrvatskog jezika u osnovnim školama za pripadnike srpske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj (1997b). *Vjesnik*, 1 (5), str. 4-16.
19. Nastavni program hrvatskog jezika u osnovnim školama za pripadnike nacionalnih manjina ili etničke zajednice u Republici Hrvatskoj (1997c). *Vjesnik*, 1 (7), str. 3-15.
20. Odluka o didaktičkim odrednicama za lektirnu knjigu i o popisu lektire za osnovnu i srednje škole za školsku godinu 1998./99. (1998). *Vjesnik*, 2 (2), str. 18-24.
21. Nastavni plan i program za osnovnu školu (1999). *Prosvjetni vjesnik Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske* (posebno izdanje, br. 2).
22. *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (2006). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

Lucija Fosić, Zagreb

THE STATUS JAGODA TRUHELKA'S WORK IN SOCIALIST YUGOSLAVIA

Summary

This paper relies on the thesis that the selection of texts included in the lists of books required to be read as part of schooling was until the second half of the 20th century under strong political influence and that Jagoda Truhelka's works were found to be inappropriate for her Christian and patriotic beliefs in the context of school reading during the SFRY.

Truhelka put forward Christianity and patriotism as an ethical component of education and it was these efforts that caused her to fail to be included in any lists of required school reading published as part of curricula and syllabuses after mid-20th century (which were the object of research in this paper).

Ideologically, Truhelka's works were incompatible with the Yugoslav ideological values, so she did not appear in any school reading lists before the 1990s at the time an independent Croatia was emerging, with her *Golden Danes* that combine Croatian patriotism and catholic Christian values.

Key words: Truhelka, Jagoda
school reading, curriculum and syllabus, Croatian language classes